

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

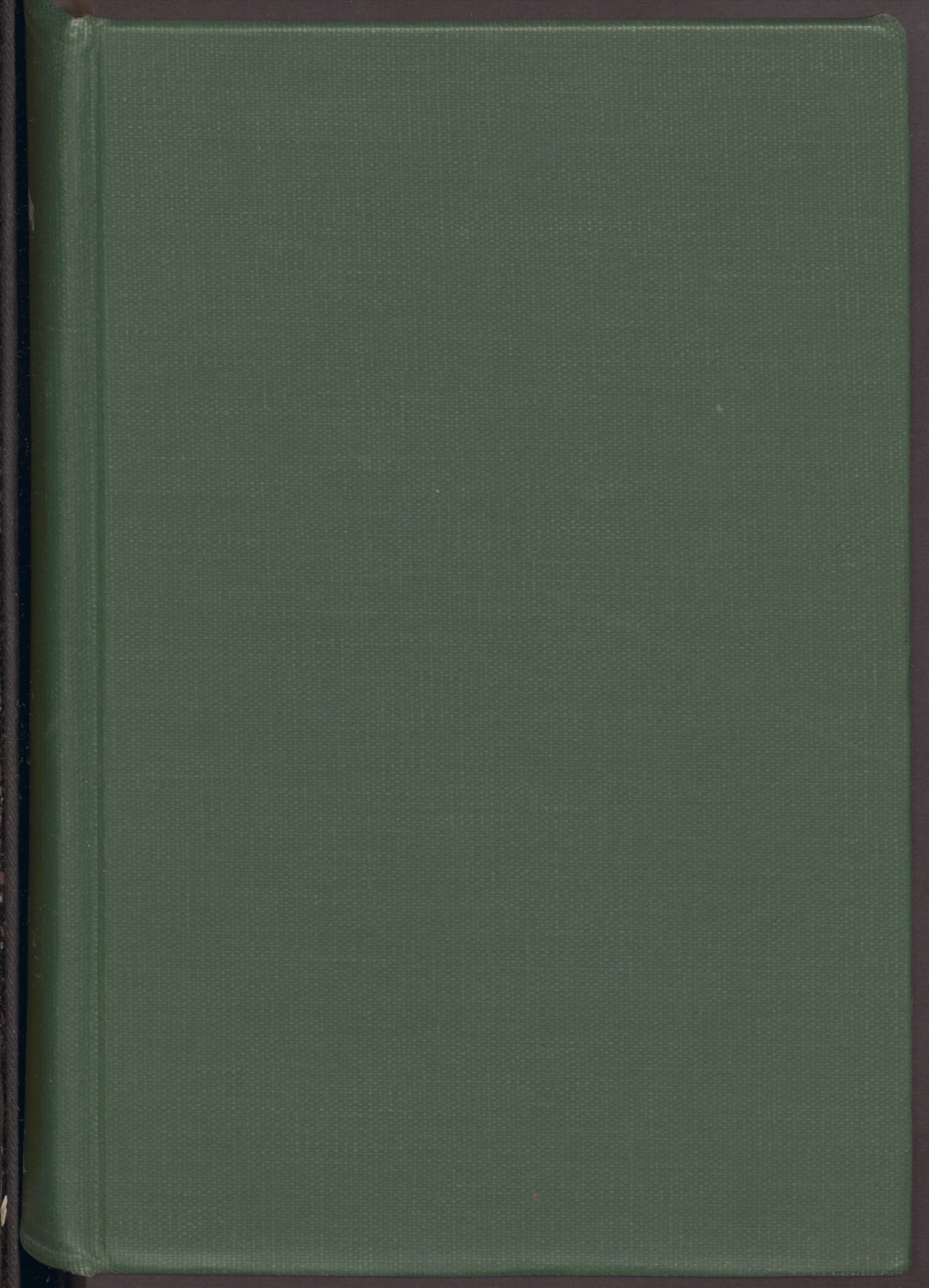
AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

281.8
G25
op 2

GAZDÁLKODÁS

DC BRANCH

XVII. évf.

U.S. DEPT. OF AGRICULTURE
NATIONAL AGRICULTURAL LIBRARY
RECEIVED

APR 4 1973
PROCUREMENT SECTION
CURRENT SERIAL ACQUISITION

A TARTALOMBÓL

**GÖNCZI IVÁN—
VÁGI FERENC:**

Mikroökonómiai koncepciók
a mezőgazdaságban

BERZSENYI ZOLTÁN:

A vegyszeres gyomirtás ered-
ményeinek vizsgálata

**KISS GÁBOR—
TARJÁN ZOLTÁN:**

A CPS, a BKR és a KSZE
kukoricatermelési rendszerek
értékelése

VÁNCSA JENŐ:

Norvégia, Dánia és Hollandia
élelmiszer-gazdaságáról

73

1

GAZDÁLKODÁS

TARTALOM

<i>Gönczi Iván—Vági Ferenc: Mikroökonómiai koncepciók a mezőgazdaságban</i>	1
<i>Kozma Jenőné—Rayman János: A szaporítóanyag-termelés jelentősége a szőlőtermelés fejlesztésében</i>	13
<i>Berzsenyi Zoltán: A vegyszeres gyomirtás eredményeinek vizsgálata</i> ...	21
<i>Kiss Gábor—Tarján Zoltán: A CPS, a BKR és a KSZE kukoricatermelési rendszerek értékelése</i>	29

A GAZDÁLKODÁS GYAKORLATÁBÓL

<i>Fadgyas Klára: A környei tehenészeti telep</i>	41
---	----

SZEMLE

Norvégia, Dánia és Hollandia élelmiszer-gazdaságáról (<i>Váncsa J.</i>)....	55
Vita az élelmiszer-gazdaság vertikális társulásairól (<i>Ivanics A.</i>).....	62

ESZÁMSZERZŐI:

Berzsenyi Zoltán, egyetemi tanársegéd, MÉM Mérnök- és Vezetőtovábbképző Intézet (Budapest) — Fadgyas Klára dr., tudományos főmunkatárs, Agrárgazdasági Kutató Intézet (Bp.) — Gönczi Iván dr., a közgazdasági tudományok kandidátusa, egyetemi tanár, Agrártudományi Egyetem (Gödöllő) — Ivanics András dr., tudományos főmunkatárs; — Kiss Gábor dr., a közgazdasági tudományok kandidátusa, tudományos osztályvezető; — Kozma Jenőné, tudományos munkatárs, Agrárgazdasági Kutató Intézet (Bp.) — Rayman János, főelőadó, Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (Bp.) — Tarján Zoltán, tudományos munkatárs, Agrárgazdasági Kutató Intézet (Bp.) — Vági Ferenc dr., a közgazdasági tudományok kandidátusa, tanszékvezető egyetemi tanár, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (Bp.) — Váncsa Jenő, miniszterhelyettes, Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (Bp.).

MIKRÖÖKONÓMIAI KONCEPCIÓK A MEZŐGAZDASÁGBAN

GÖNCZI IVÁN dr.—VÁGI FERENC dr.

A vállalati gazdaságtan ma már polgárjogot nyert a szocialista agrár-ökonómiában mint önálló törvényszerűségekkkel, formációkkal és módszerekkel rendelkező tudományág. Fejlődése viszonylag rövid időre tekint vissza. Ez alatt egyaránt produkált elméleti eredményeket, a gyakorlati alkalmazásban számottevő sikereket, azonban teoretikusan progresszív megvalósításában nem egyszer elhamarkodott megoldásokat, heves vitákat is, de mindenképpen a *megközelítések és az ezekre alapozott koncepciók* sokféleségét adta. A gyakorlati gazdaságpolitika, időközönként, kénytelen volt állást foglalni az egységes jogi, irányítási, szabályozási szemlélet érdekében, s — legalább egy időre — stabilizálni nemcsak a konkrét gazdasági folyamatokat, hanem csillapítani a tudomány hullámverését is. E gyakorlati állásfoglalások azonban nem menthetik fel a kutatókat a *társadalmi munkamegosztásból rájuk háruló felelősség alól*: a tudomány művelőinek szüntelenül feladatuk a törvényszerűségek, formációk és módszerek vizsgálata, s a gazdaságirányítás számára a fejlődés irányának, összefüggéseinek felderítése, prognosztizálása.

Ilyen meggondolások alapján tűzte napirendre az MTA két illetékes bizottsága a mezőgazdaság mikroökonómiai koncepcióinak tárgyalását. Előre kell bocsátanunk, hogy feladatunk nem magánvéleményünk kifejtése, hanem a vita megindítása volt, ezért elsősorban nem az álláspontok és koncepciók értékelésére, hanem bemutatására törekszünk. A téma rendkívül széles spektruma miatt szűkítenünk kellett a tárgyalás körét, a lényegesnek ítélt problémák kielezése érdekében, elhagyva egész sor — önmagában is igen jelentős — kérdés kifejtését, vagy akár csak megemlítését is.

A kérdés elméleti megközelítése miatt elsősorban a hivatásszerűen kutató munkahelyek tevékenységét vettük figyelembe, de számoltunk más forrásokból származó információkkal is.

A vállalati gazdaságtannal foglalkozó műhelyekben számos eltérő készségi fokon álló elméleti munka érlelődik; mi azonban csak a már publikált művekre lehettünk tekintettel.

ELŐZMÉNYEK

Bármennyire újkeletű is a szocialista agrárvállalati gazdaságtan, létrejöttének előzményeit röviden át kell tekintenünk, nemcsak a történeti háttér miatt, hanem azért is, mivel — legtöbbször nem tudatosan — az új koncepció művelői sem mindig tudtak szabadulni a régi szemlélet s módszer hatásaitól.

Bár a nagyüzemi gazdálkodás megindulásakor a kutatók, az oktatók és a gazdaság irányítói keresték a *sajátos szocialista* modellt, adott körülmények között olyan nagyüzemi formákkal kellett indulni, amelyeknek egyrészt jellegzetessége volt a gazdaságirányítás centralizáltsága, a tervkötelezettség, illetve az anyagi és pénzeszközök kényszerpályás mozgása, másrészt pedig, még ilyen keretek között is, sokszor dogmatikus kötöttségek írták elő a gazdálkodás belső mechanizmusát, szervezeti formáit. Igazában nem alakulhatott tehát ki a mezőgazdasági vállalatok orientációs, kalkulatív döntési szférája. A gazdaságok elsődleges feladatává a *tervcélok teljesítése érdekében folytatandó operatív szervezést állították.*

A koncepciók tehát leszűkültek a termelés- és munkaszervezésre, illetve ezek szoros értelemben vett irányítására, de még a termelésszervezés körén belül is alig volt lehetőség az alternatívák közötti választásra. Az erőfeszítéseket inkább a hiányos erőforrások (például takarmány, műtrágya stb.) pótlását szolgáló, valamint a munkaerőt aktivizáló „szervezési tartalékok” feltárására kellett fordítani. Paradox módon ez a koncepció kedvezett a munkaelemzésnek és ésszerűsítésnek (ha kezdetleges formában is), mert a munkaerő kihasználása volt a növekedés legfőbb forrása. Nem feltétlenül pozitív következmény, hogy az új vállalati felfogás előretörésével, e kutatási terület a második vonalba szorult. A munkaerő-tényező minimumba kerülésével ugyanis e témák aktualitása a korábbinál is erősebbé válik.

Már a centralizált irányítás és az ennek megfelelő vállalati gazdálkodás viszonyai között is megindult szakterületünkön egy egészséges folyamat azzal az igénnyel, hogy az ökonómiai tudomány szémszögéből vizsgálja felül a mezőgazdaság mikroszféráját. Számos témakörben születtek eredeti, s a további egészséges erjedést is előmozdító művek. Ezek tovább erősítették az igényt az üzemszervezés újbóli generális átgondolására. Ezzel egyidejűleg oldódás indult meg a gazdaságok gyakorlatában és a szakigazgatásban is; számos új üzemszervezési koncepció ilyen forrásokból indult el, s megkezdődött egyes ágak és tövékenységek üzemszervezésének kifejlése is.

Mindez azonban *alapjaiban* nem érintette a centralizált irányításnak megfelelő vállalati modellt, amely lényegét tekintve az új gazdaságirányítási rendszer bevezetéséig érvényben maradt. Ugyanakkor tényszerűen bizonyítható, hogy éppen a mezőgazdaság gazdálkodó egységei, elsősorban a termelőszövetkezetek, még a reform előtt lazítani tudtak kötöttségeiken, s egyes vonatkozásokban nemcsak előre jelezték, de bizonyították is a decentralizált modell életképességét.

A VÁLLALATI GAZDASÁGTAN TARTALMA ÉS RENDSZEREZÉSE

Nem feladatunk ehelyütt tudományrendszertani elemzésbe mélyedni, mégis röviden érintenünk kell a vállalati gazdaságtan körét, illetve részterületeit és ezek egymáshoz való viszonyát. Kötelez erre az akadémiai szervek sajátos feladata, és indokolja a tudományágunkban még fellelhető heterogénitás, többértelműség a vállalati gazdaságtan tartalma, részei és ezek jellege tekintetében.

Az új gazdaságirányítási rendszer elméleti vonatkozásban visszaállította a vállalati gazdaságtan teljeskörűségét, elismerve önálló törvényszerűségeinek létjogosultságát (természetesen szocialista gazdaságtani alapon), a gyakorlati területen pedig meggyorsította, több vonatkozásban elindította a gazdálkodó egységek fejlődését. A tudományág széles spektrumú tematikájában fokozatosan önállósultak, specializálódtak egyes tudományos részterületek, s ez a folyamat napjainkban is tovább folytatódik. Önálló diszciplínaként jelentkeznek a *vezetési ismeretek* (vezetéselmélet), amelyek ma már eredeti kutatásokra is támaszkodnak. Számos eredeti művet tud felmutatni a *mezőgazdasági munkatan* is. Hazai jellegzetesség, hogy a munkatan egyes részterületei (munkadíjazás, munkaszervezés, ergonómia) a kutatóműhelyekben külön fejlődtek, s más területekhez képest kevésbé fejlődött a munkaélettan, a munkaelemzés és a racionalizálás; kevesebb itt a szintetizáló kutatás s hiányzik a tudományos igényű tankönyv. Vitatják a munkatan elnevezést, s az egyes műhelyek más-más részterületet tartanak kiemelendőnek. Az önállósuló gyors fejlődés különösen jellemző a *döntési ismeretekre*, s ezen belül különösen a kibernetikai apparátusra támaszkodó döntéselmélet és módszertan tudományos fejlődésére. Már korábban önállósodott a *vállalati statisztika*, s önálló koncepciókat, helyenként önálló terminológiát alakított ki a *számvitel és a pénzgazdálkodás*, nem kis gondot okozva a vállalati gazdaságtan művelőinek. Behatolóban van tudományágunk területére a *rendszerelmélet*, s ennek alkalmazásaként a rendszerszervezés. E témakörök fejlesztése, módszereik elterjesztése és alkalmazása elengedhetetlen a vállalati gazdálkodás korszerűsítése szempontjából.

Ha azonban a felsoroltakat kirekesztjük vizsgálódásunkból, úgy találjuk, hogy a szoros értelemben vett vállalati gazdaságtan négy olyan *fő részre tagolható*, melyeknek tudományági hovatartozandósága és szemléleti-művelési módja egyaránt eltérő; ennek ellenére egymással nemcsak praktikus, hanem teoretikusan is elválaszthatatlanul összefüggenek. E fő részek a következők:

a) *Mikroökonómiai összefüggések.* Ezek közé sorolhatjuk a vállalati működés alapvető törvényszerűségeit, a vállalatnak mint gazdálkodó egységnek az érdekeltségi-magatartási viszonyait, belső mechanizmusát, ideértve növekedésének feltételeit, kölcsönhatásban a termelőerőkkel és a természeti-gazdasági környezettel. Ezek a problémák elsődlegesen ökonómiai-logikai szemlélet alapján álló vizsgálódással közelíthetők meg.

b) *A gazdálkodási rendszerek.* Ebbe tartozónak tekinthetők: a vállalat alkotóelemei és kapcsolódásuk; a termékek, termelőalapok mérete, aránya

és funkcionális kapcsolatai, különös tekintettel a termelőerők színvonalára, a műszaki fejlettségre és egyéb feltételekre. Mivel a különböző technikai-technológiai rendszerek alkalmazása is gazdasági konzekvenciákkal jár, ezeket is a gazdálkodási rendszer részeként kell kezelni. Az optimális gazdálkodási rendszer kiválasztása ugyan elsődlegesen gazdasági mutatók alapján történhet, az ésszerű gazdálkodási rendszerek kifejlesztése mégis a rendszerelmélet és a rendszerszervezés e területre alkalmazott elveinek, illetve módszereinek a tökéletesítését igényli.

c) *A gazdálkodás szervezése.* Ez a problémakör a gazdasági-termelési folyamatok általános, illetve résztevékenységeit jórészt operatív felfogásban öleli fel. Témakörébe tartozik az egyes ágazatok, illetve vertikális folyamatok szervezése, a műveletek szervezése, a munkaszervezés és a gazdasági-termelési folyamatok általános komplex szervezése is a vállalatban belül. Itt is a gazdasági mutatók képezhetik a módszerek kiválasztásának kritériumait, azonban a megoldások realizálása során a szervezőtudomány általános elvei, illetve módszerei adaptálhatók. E problémakör több pontban érintkezik elméletben és gyakorlatban a gazdálkodási rendszerekkel, így például az ágazatok módosításának összüzemi hatása már rendszerproblémát érint; más értelemben a gazdálkodási rendszer és a termelés-, illetve a munkaszervezet egyes elemei kölcsönhatásban állnak egymással.

d) *A vállalati tervezés.* A vállalati gazdaságtan e fejezete egyrészt az erőforrások és célok egybevetésével, másrészt az eredmények optimalizálásának átfogó mérlegelésével, végül az előzőek érdekében szükséges vállalatban belüli kapcsolatokkal, a tevékenységek méretével, arányával stb. foglalkozik, alkalmazott értelemben tehát az a) és b) pontnál említett problémákkal, ötvözve ezekből a célkitűzésnek megfelelő vonásokat és a tervezés sajátos szemléletét és metodikáját alkalmazva. Noha a tervezés némileg ötvöz szemléleteket és módszereket, mégis a vállalati gazdaságtan önálló részterületének kell tekintenünk fontosságát, bonyolultságát és művelőinek nagy táborát miatt.

Ismételten hangsúlyozni kívánjuk, a vállalati gazdaságtan részterületeinek szoros kölcsönhatását. Ennek ellenére, e részterületek tudományos művelésének szemléleti-módszerbeli eltérése miatt, egy-egy terület elemző vizsgálatainak céljaira — *kizárólag teoretikus szemszögből* — megengedhetőnek, sőt hasznosnak érezzük a szétválasztást. Ennek előrebocsátásával ehelyütt elsősorban az a) alatt tárgyalt témakörrel foglalkozunk, a többit csak érintjük anélkül, hogy ez rangsort vagy értékítéletet jelentene.

A MIKROÖKONÓMIAI KONCEPCIÓ FEJLŐDÉSE

A mikroökonómiai koncepciót úgy foghatjuk fel, mint a vállalat belső működését szabályozó gazdasági törvényszerűségek átfogó rendszerét, illetve az e tekintetben kialakult, a részösszefüggéseket szintetizáló felfogást, eszmét. Elvárható, hogy ez a koncepció világítsa meg a vállalat gazda-

sági működésének alapproblémáit, mint amilyenek például az erőforrások, célok és korlátok dinamikus egybevetése egyfelől az adott természeti-gazdasági környezettel, másfelől a vállalat működésében szerepet játszó gazdasági-termelési-technikai funkciókkal. A gazdaságirányítás jelenlegi viszonyai között kialakultak a vállalati önállóság előfeltételei, azonban a konkrét vállalati koncepció az idők folyamán módosult, elemei finomodtak, differenciálódtak, a fejlődés új szakaszai (például a munkaerő minimumba kerülése, a technikai átalakulás) a korábbi koncepció lényeges elemeinek módosítását igénylik.

Voltak és vannak *felfogásbeli különbségek* az egyes kutatási irányzatok között a vállalati koncepció egészének, illetve egyes részeinek értelmezése tekintetében. A koncepció leglényegesebb részének az *érdekeltségi viszonyokat* tartjuk, pontosabban: a népgazdasági, a vállalati és a személyi érdekek összhangját, illetve oppozícióját. Kezdeti felfogás szerint a népgazdasági érdekeket a szabályozórendszer segítségével kellene érvényesíteni. A tapasztalatok az idők folyamán azonban megmutatták, hogy az indirekt szabályozók mellett — azokkal egyidejűleg — szükség lehet direkt eszközökre is. Függ ez természetesen a szabályozók hatásosságától, amit viszont objektív gazdasági realitások is befolyásolhatnak (például a termelőeszköz-piac telítettsége, a hitelforrások volumene stb.).

A vállalati érdekeltségi mechanizmus rendeltetése — éppen e változó és változatos gazdasági környezet mellett — az *optimális eredmény* elérése. Az eredményt jelző kategóriák köre (önköltség, bruttó és nettó jövedelem, munkatermelékenység stb.) lényegében kezdettől fogva ismert, bár időközben új kategóriák is jelentkeztek (például jövedelemigény). *A mikroökonomiai koncepció központi magja azonban a kategóriák rangsorának, funkcionális kapcsolatának dinamikus és differenciált tisztázása.*

Éppen ebben a vonatkozásban észlelhető, hogy — bár az álláspontok igen erősen közeledtek — még mindig eltérő egyes kutatók, illetve műhelyek felfogása a vállalati koncepció elméleti-ökonomiai értelmezése tekintetében.

Az önálló vállalati gazdálkodás megindulásakor olyan nézet is jelentkezett, mely szerint az önköltség a gazdálkodás elsődleges eredménymutatója. Ma már látjuk, hogy ez *vállalati* szempontból ugyan fontos, de nem priméren determináló mutató. Változatlanul jelentős viszont az önköltség szintje *népgazdasági* szempontból. Az önálló gazdálkodás elvének kimondásával egyidejűleg *általánosan elfogadott lett a jövedelmi orientáció elsődlegessége.* A mezőgazdaságban azonban disztingválni kellett egyrészt a bruttó és a nettó jövedelem, másrészt e kategóriák pontosabb definiálása tekintetében (jövedelemtömeg, területegységre, egy főre stb. jutó jövedelem). Kezdetben — némileg skolasztikusan — jelentkezett olyan nézet, hogy *a nettó érdekelttség az állami gazdaságra, a bruttó a termelőszövetkezetekre jellemző.* Noha egyes kutatóműhelyek e kérdést kezdettől fogva dialektikusabban kezelték, a gyakorlati területen e nézet hosszabb időn keresztül tartotta magát. Egyre inkább általánossá válik az a nézet, hogy *a nettó szemléletre a termelőszövetkezetről is szükség van,* részben az állami gazdasággal való össze-

vetés, részben a munkaráfordítások költségesítése, a felhalmozás és a személyi jövedelem élesebb szétválasztása érdekében. Egyes koncepciók szerint a termelészövetkezetben — a munkaerő minimumba kerülésével — a bruttó szemlélet teljesen idejét múlta, tehát itt is elsődlegessé válik a nettó érdekelttség. Felmerült a *bruttó és nettó jövedelem egyidejű optimalizálásának* koncepciója is. Ezzel kapcsolatban az a fenntartás, hogy a kettős optimum valamelyik vagy mindkét mutató hátrányára oldható csak meg. Újabban olyan felfogás is jelentkezett, hogy a *termelészövetkezetnél a személyi jövedelem az elsődleges érdekelttségi kategória*, s ebből felkalkulálva (felhalmozás, tartalékalap stb. hozzáadva) számítható a vállalati jövedelem.

Az önálló gazdálkodás mikroökonómiai kutatása során potenciális veszélyként jelentkezik a tőkés vállalati gazdálkodás egyes elemeinek adaptálása is. Eltűnőben van a hagyományos üzemtannak a természeti-technológiai tényezők prioritását elismerő szemlélete, egyidejűleg a gyakorlati és elméleti területeken egyre általánosabbá válik az ökonómiai szemlélet elsődlegessége, bár ennek egyértelműségéről még nem beszélhetünk.

Az előzőekben vázlatosan próbáltuk érzékeltetni a mikroökonómiai koncepció alapkérdéseire adott válaszok heterogénitását. A felsorolás természetesen nem teljes, számos olyan vonása van a komplexumnak, ahol az álláspontok eltérőek vagy homályosak, nehezen érzékelhetők.

Az érdekelttségi viszonyok képezik ugyan a vállalati koncepció leglényegesebb részét, ezek mégis csak a *teljes vállalati magatartás részeként funkcionálnak*. A vállalati magatartás, szélesebb értelemben az érdekeltségek és az ezekre történő reagálás körén túlmenően, felöleli az erőforrásoknak, a természeti-gazdasági adottságoknak, a piaci viszonyoknak, a humán és vezetési tényezőknek a vállalkozás irányában, tárgyában, döntéseiben és ezek realizálásában kifejezésre jutó szintézisét.

A mikroökonómiai koncepció elemeként érzékeljük az *önállóság fokát* is. Ez két tényezőcsoportból tevődik össze. Az *igazgatási-jogi* értelemben vett önállóság körülírja a vállalkozási-döntési hatáskört, azonban a tényleges önállóságot ezen belül is korlátozhatja az *anyag-pénzügyi* eszközök hiányos volta.

Az önállóság kétféle vonatkozásban kapcsolódik a vállalati koncepcióhoz. *Egyrészt* az érdekelttségi viszonyok csak az anyagi eszközök feletti rendelkezés mértékéig hatnak, illetve a szabályozás egyik eleme az eszközök (hitel, támogatás) meghatározott célra történő juttatása lehet. *Másrészt* a tiszta értelemben vett centralizált és decentralizált modell között számos átmeneti forma lehetséges az önállóság fokától függően.

A jövedelmi orientáció ugyan a leglényegesebb, de nem egyetlen eleme a mikroökonómiai koncepciónak; a vállalatban belüli mechanizmus, a belső termelési-gazdasági kapcsolatok differenciált megjelenése szintén elidegeníthetetlen része lehet annak. A teljesség igénye nélkül említünk meg ezek közül néhány problémát, különös tekintettel a termelészövetkezetek viszonyaira:

— A munkaerő-struktúra kontraszelekciója s ennek gazdasági kon-

zekve
elvár

új ge

az élő
és a t

cioná

retbe

vállal
differ

hatás
melés
stabil

bony

értele

konze

Az el

kone

lönös

elmél

don

A ku

is sz

árny

zelít

Várh

e ké

Ez a

cepe

kimu

tény

anny

vált

renc

lyoz

váll

zekvenciái, ideértve az új munkaerő szakképzettségét, szociális-kulturális elvárásait és szemléletét.

— A személyi jövedelem és a felhalmozás aránya, különös tekintettel az új generáció „munkás” szemléletére.

— A technikai átalakulás hatása az érdekeltségi viszonyokra, ideértve az élők munkájának holtmunkával való felváltását, a korszerű technológiákkal és a tagsűrűséggel kapcsolatos problémákat is.

— A technizált és munkaigényes szféra egyidejű és kapcsolódó funkcionális, illetve együttes hatása a vállalati érdekeltségre.

— A nem mezőgazdasági tevékenységek boilleszkedése a vállalati körbe, jellegében eltérő érdekeltségi viszonyaikkal.

— Az új generáció jövedelmi igénye, illetve a munkadíjazás ágazati és vállalati érdekeltséghez való kötődése; a vállalati és személyi jövedelem differenciáltságának elméletileg megengedhető határai.

— Az eredményességi mutatókban nem tükröződő ösztönző tényezők hatása (például a vezetői érdekeltség; iparszerű folyamatok előnyei a termelésben, a gazdálkodásban; a munkahely kulturáltsága és a munkaerő stabilizálása stb.).

E felsorolás közel sem teljes, de talán képes érzékeltetni a probléma bonyolultságát és azt a tényt, hogy a mikroökonómiai koncepció, dinamikus értelemben, magában foglalja az ilyen és ehhez hasonló változások vállalati konzekvenciáit a belső kapcsolatok továbbgyűrűzése és leereagálása terén is. Az előbbieket alapján megkíséreljük röviden összefoglalni a mikroökonómiai koncepciók tekintetében jelenleg fennálló helyzetet:

a) A mezőgazdasági vállalatok alapkoncepciójának kérdésében — különösen a gazdaságirányítási reform óta — *számos átfogó, illetve analitikus elméleti tétel született*, amelyek többségükben alkotó, helyenként úttörő módon fejlesztették a szocialista agrárvállalatokkal kapcsolatos elméletet. A kutatóhelyeken kívül a gazdasági irányítószervek és a vállalati gyakorlat is számos új koncepciót értelt ki, illetve a kiinduló felfogást új vonásokkal árnyalta.

b) Ennek ellenére *hiányzik az új jelenségek, vonások szolid, legalább közelítő pontosságú szintetizálása* akárcsak hagyományos módszerekkel is. Várható, hogy a gazdasági irányítás — a gyakorlati igények kielégítésére — e kérdésben egy rövid, illetve középtávú időszak tartamára állást foglal. Ez azonban nem menti fel a tudományág művelőit a mikroökonómiai koncepció mélyreható, prognosztikus szintetizálásának kötelezettsége alól.

c) Az átfogó, lényeges alapvonásokat tartalmazó, elméleti koncepció kimunkálásával párhuzamosan kellene kidolgozni az *alapmodell*, sokféle tényező hatására *differenciált, változatait*. Az általános elméleti koncepció annyiban állhatja meg a helyét, amennyiben sikeresen ötvözi a modellváltozatok lényeges vonásait. Gyakorlati vonatkozásban pedig éppen e differenciáltság indokolja, hogy az alapkonceptióra irányuló gazdasági szabályozók is az eddiginél árnyaltabbak legyenek, figyelemmel a mezőgazdasági vállalatok jelentősen eltérő hatásmechanizmusaira.

Célkitűzésünknek megfelelően nem foglalkozunk tételesen a gazdálkodási rendszerek, a termelés-szervezés és a vállalati tervezés komplexumával, noha ezek is egyenrangú és problematikus részei a vállalati gazdaságtannak. Néhány vonatkozásban érintjük e témákat a módszertannal kapcsolatban.

NÉHÁNY SZEMLELETI ÉS MÓDSZERTANI PROBLÉMA

A vállalati gazdaságtan törvényszerűségei csak akkor vizsgálhatók és tisztázhatók, ha egyrészt elhatároljuk a más tudományágakhoz sorolható elemeket, másrészt ha figyelembe vesszük és adaptáljuk az alaptudományok — mindenekelőtt a politikai gazdaságtan és az agrárgazdaságtan — eredményeit. A makro- és mikroszféra törvényszerűségeinek megkülönböztetése elengedhetetlen, de a mikroszemlélet, szocialista viszonyok között, nem azonosulhat a tőkés magángazdasági aspektussal; ugyanakkor szükséges lenne pontosabban definiálni a népgazdasági és vállalati érdek határait nemcsak gazdasági, de politikai és morális szempontból is.

Az elmúlt évek tapasztalata alapján némileg pontosítani kell azt a tételt, mely szerint a vállalat — a szabályozórendszer hatékonyságától és az erőforrásoktól függetlenül — automatikusan a népgazdasági, illetve piaci szükségletekre orientálódik. A szocialista mikroökonómia is csak olyan premisszáknak alkothat, illetve tárhathat fel önálló törvényszerűségeket, melyek realitásként kezelik a vállalat autonóm növekedésének lehetőségét. Ha ugyanis objektív törvényszerűségek működnek a mikroökonómiában, úgy az állami irányítás eszközei, illetve az önállóság foka ezeket nem képes megváltoztatni, legfeljebb — a közgazdasági törvényszerűségekhez hasonlóan — felhasználni, érvényesülésüket kiaknázni, vagy éppen korlátozni tudja. Éppen emiatt van szükség a tudományos kutatómunkára, miután az állami intézkedések csak felismert törvényszerűségek alapján fejthetik ki hatásukat a megkívánt módon, irányban és mértékben. Ehhez hasonlóan a gazdasági-szervezeti rendszerek és formációk optimalizálása is elsődlegesen szervezéstudományi aspektusból történhet. Bár e rendszerek is a vállalati döntések körébe tartoznak, s hatékonyságuk mércéi a gazdasági kategóriák, mégis a gyakorlatban e megoldásokról nem egyszer szervezési logika alapján kell döntenie, mivel gazdasági kihatásuk nem mindig kalkulálható kvantitatíve, illetve a gyakorlatban más tényezőktől (vezetés színvonala, technológia, humán faktorok) nehezen különíthető el.

A kutatásban és a gyakorlatban egyaránt igen sokat fejlődtek a módszertani eljárások, megoldások, a kalkulációs, tervezési, elemzési, programozási módok; különböző használhatósági fokon, de már találunk példát az input-output, a hálótervezés, a gazdasági analitika stb. alkalmazására. Ez a fejlődés azért örömdetes, mivel a szocialista agrárökonómia korai szakaszára jórészt dogmatikus teoretizálás volt jellemző, s a vitákat többnyire nem a tények és a törvényszerűségek beható elemzéséből leszűrt objektív konzekvenciák, hanem többnyire szubjektív ítéletalkotás alapján döntöttek el. Örömdetes tehát a gazdasági valóság sokoldalú vizsgálata, feltárása, a

kvantitatív határjelölés, vonások, tevékenység, sokszor tekintettel a masakra, ben a eléggé telkes. A vendégek. A tudás részletei állapíthatóak, szerűségeivel, kiterjedésével, módszerrel, materiális kárával, hasznos oldalaival, gazdasági számításokkal, gyakori bizonyítékok.

Minden a vizsgálati hozam keresésénél, törvényben ellet és ugyan határ növekedés.

A igényt, laciók, a technológiai

kvantitatív összefüggések tisztázása. Ugyanakkor e fórumon nem hagyhatjuk említés nélkül a kvantifikálás és a módszertan néhány retrográd vonását. *Egyrészt* a szükségesnél és indokoltnál sokkal több a párhuzamos tevékenység, különösen az adatgyűjtés és a feldolgozás terén; *másrészt* a sokszor igen széles gyakorlati bázison nyugvó elemzések elsősorban hátratekintők, retrospektívek, s a gyors változások miatt önmagukban nem alkalmasak prognosztikus extrapolációra. Egyidejűleg nem fejlődik kellő ütemben a dinamikus, illetve szimulációs modellek módszertana, nem terjed eléggé gyakorlati használata, sőt a szakterület egyes művelői maguk is kételkednek e módszerek használhatóságában.

A gazdasági realitásról hírt adó, sokirányú kvantitatív információ örövendetes szélesedésével nem tartott lépést a *mikroökonómiai logika* fejlődése. A tudományág publikált eredményeinek többsége a mikroökonómia egy-egy részterületének, ágazatának kvantitatív elemzésén nyugvó praktikus megállapítás, s aránylag kevés az olyan mű, amely felismert és elismert törvényszerűségek *gazdasági-logikai továbbfejlesztésével*, részeredmények *szintézisével*, konkrét tények és egyedi jelenségek *általánosításával* tűnne ki. Egyes területeken közvetlenül is bizonyítható a logikai apparátus lemaradása a módszertan mögött. Örövendetesen terjednek például szakterületünkön a matematikai programozással készült munkák, bár számottevő részük inkább csak előkísérlet jellegű, tanácsadás céljaira csak nagy óvatossággal használható. Ennek az a fő oka, hogy a programozási eljárások matematikai oldala a szakirodalomból jórészt megismerhető, viszont az analitikus gazdaságtan csak kezdő lépéseket tud felmutatni. Márpedig a legtökéletesebb számítógépek, a legképzettebb matematikusok sem garantálják a programok gyakorlati használhatóságát, ha a logikai apparátus téves, pontatlan vagy bizonytalan, ha az ökonómiai funkciók matematikai nyelven nem fogalmazhatók meg.

Megemlítjük ezzel kapcsolatban, hogy nem terjed eléggé széles körben a vizsgálódásnak egy olyan típusa, mely ma már az egész világon a kvantitatív mikroökonómia gerincét képezi: a *termelési függvények* (ráfordítás — hozam függvények) *számítása és elemzése*. Igaz, hogy használatát hosszú időn keresztül ideológiai tilalmak gátolták, vulgarizálva a marxizmus klasszikusait s összekeverve a határhaszonelméletet, illetve a csökkenő földhozadék törvényét a marginális elemzéssel. Ma ez az akadály adminisztratív értelemben elhárult, és a tudati maradványok feloldása miatt is indokolt e szemléleti és vizsgálati módot reflektorfénybe állítani. Termelési függvényeknélkül ugyanis nincs megbízható tervezés, enélkül nem lehet elfogadható hibatartással felbecsülni a ráfordítási struktúra-, illetve költségváltozás, a hozamnövelés, a műszaki fejlesztés várható, kumulált gazdasági hatását.

Az általános gazdasági szemlélet erősödése vonta maga után azt az igényt, hogy a termelési, műszaki, technológiai döntéseket *gazdasági kalkúciókkal alapozzák meg*. Ez igen nagy lépést jelent abban az irányban, hogy a technikai-technológiai döntések mércéjének ne egyoldalúan a műszaki-biológiai paramétereket tekintsék, hanem az értékítéletben egyre inkább

a gazdasági hatékonyság szemlélete érvényesüljön. Az ilyen jellegű gazdasági vizsgálatokban azonban a kalkulációs bázis és a módszertan tekintetében *megközelítőleg sincs egységes konvenció*, ezért az azonos témakörben vizsgálatokat végző szervek következtetései nehezen hasonlíthatók össze, és az egységes mérce hiányában ezek megalapozásának objektív jellege, a segítségükkel kialakított rangsor is nemegyszer vitatható. Összefügg ez azzal a gyakorlattal is, hogy esetenként a *technikai megoldásban érdekelt intézmények* maguk állítják ki eljárásukról vagy berendezésükéről a „gazdasági műbizonylatot”.

NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS

Terjedelmi korlátok miatt nem tárgyalhattuk részletesen tudományterületünk gondjait, s nemcsak a téma szűkítésére, de a problémák egyszerűsített felvázolására is kényszerültünk. Eleve nem vállalkozhattunk a vállalati gazdaságtan szélesebb tudományterületének elemzésére, de még a szűkebb — általunk négyes tagolásban érzékelt — területnek is csak első, mikroökonómiai részét érintettük tételeken. Még a vonatkozásban is csak a vitaindítás és nem a kompetens értéktétel igényével fogalmaztuk meg nézeteinket. Az egyes elvi-módszertani kérdésekkel kapcsolatban külön javaslatokat nem teszünk, ajánlásaink megjegyzéseinkből következnek. Az alábbi javaslatok inkább tudományszervezési természetűek, és a kutatási terület általános fejlesztését célozzák:

a) Szakterületünk tudományos műhelyei, gazdaságirányító szervei és vállalatai a tapasztalatok, álláspontok és koncepciók gazdag tárházát jelentik. Ugyanakkor — különösen tudományos területeken — fellelhető az azonos témára vonatkozó nézetek „térbeli párhuzamossága”, kevés a konstruktív elméleti vita, amelynek nyomán kölcsönös meggyőzésen és megegyezésen alapuló szintézisek születnek. Az álláspontok további tisztítása érdekében kívánatos azok következetes ütköztetése (elkerülve ennek során a szubjektivitást), olyan vitafórumok teremtése, ahol a szakma teoretikus problémái napirendre kerülnek. Egyik ilyen fórumként kínálkozik a korábbi években igen jól bevált akadémiai vitaülés.

b) Feltétlenül konstruktív jelenség szakterületünkön az elméleti és gyakorlati (szakigazgatási, vállalati) közgazdasági tevékenység közeledése, egymás nézeteinek megismerése, sokféle vonatkozású kooperációja. Tapasztalható viszont egyes esetekben a *kutatóműhelyek túlzott mértékű eltolódása is a praktikus-operatív rutin tevékenység irányába*. Ez rövid távon hasznos lehet, mivel ily módon nagyobb szellemi kapacitás biztosítható a gyakorlati problémák megoldására. Hosszabb távon azonban, ha a kutatóhelyek nem teljesítik a társadalmi munkamegosztásból rájuk háruló alapozó, illetve prognosztikus feladatokat, akkor egy későbbi növekedési szakasz problémáinak előrejelzésére, a kvantitatív prognózisok megalapozására időben nem tudnak felkészülni, s így a gyakorlati területek későbbi igényeit nem tudják kiszolgálni.

gazda-
ekinte-
körben
össze,
jellege,
ügg ez
érdekelt
gazda-

c) Az elméleti területen dolgozók fejlődését, tájékoztatását nagymértékben szolgálja a szakirodalom. Jelenleg e téren *a praktikus vállalati és gazdaságpolitikai problémák élveznek majoritást*. Célszerű lenne, ha a bizottság a rendelkezésre álló eszközökkel előmozdítaná a *színvonalas elméleti publikációk, vitaanyagok, sőt nem teljes készültségi fokú műhelyközlemények publikálását*.

Статья является дискуссионным материалом. Целью является расширение дискуссии. Материал и пригоден к этому, так как авторы критически оценивают положение экономики сельскохозяйственных предприятий в нашей стране и они сосредотачивают особенно на основные вопросы, выдвинувшиеся на первый план в условиях новой системы экономического управления.

Такие например: условия заинтересованности, самостоятельность предприятий, внутренний механизм предприятий и т. д.

В своих критических замечаниях авторы указывают на то, что деятели этой отрасли науки не обратились с должным вниманием к прогностическому синтезу новых теоретических концепций, связывающихся с сельскохозяйственными предприятиями и разработке дифференциальных вариантов основной модели. Они указывают и на задачи, предстоящие исследованиям в решении подходов и методических вопросов.

omány-
egysze-
a vál-
még a
k első,
is csak
k meg
lön ja-
ek. Az
utatási

Diese Studie wurde zwecks Auslösung einer allgemeinen und ausgebreiteten Diskussion verfasst. Der eingenommene Standpunkt der ungarischen Wirtschaftslehre über den Agrarunternehmungen wurde nämlich von den Verfassern in einer kritischen Form ausgewertet und die Fragestellung besonders auf jene grundlegende Probleme konzentriert die im Laufe des neuen Wirtschaftssystems in den Vordergrund getreten sind; z.B. Interessengestaltung, Selbständigkeit der Unternehmungen, der innere Mechanismus der landwirtschaftlichen Unternehmungen usw. In den kritischen Bemerkungen haben die Verfasser hingezeigt dass die Pfleger der bezüglichen wissenschaftlichen Disziplinen keine genügende Sorgfalt auf die Synthese der prognostischen Beschaffenheit der neuen theoretischen Konzeptionen in Hinsicht der Unternehmungen und auf die Ausarbeit von verschiedenen Varianten des Grundmodells, gelegt haben. Weiterhin wurden auch jene Aufgaben gekennzeichnet die zur Lösung der methodologischen Probleme, der Anschauungsweise führen und deren Ausarbeit von den Forschern noch erwartet wird.

szervei
rházát
lelhető
evés a
sen és
sztitása
orán a
retikus
orábbi

The paper represents a topic of debate. The aim is to extend discussion. The material is suitable for this end since the authors present a critical evaluation on the state of agricultural farm-economics in Hungary concentrating particularly on those fundamental problems which come into prominence under the new system of economic management. Such problems are e.g. the relations of interestedness and concern, the independence of the enterprises, their inner mechanism, etc. They point out through critical remarks that no adequate care is taken by the scientists of this discipline of synthesizing in a prognostic manner the new theoretical conceptions related with the agricultural enterprises and of elaborating differentiated alternatives of the fundamental model. They also refer to those agenda which researchers are to be confronted with in course of solving conceptional and methodological problems.

leti és
ledése,
Tapsz-
dása is
s lehet,
i probl-
n telje-
o prog-
nának
tudnak
ják ki-

A KOSSUTH KIADÓ KÖNYVEIBŐL

Viski Károly:

Az árak és a szerződések

A mű kézikönyv jellegű feldolgozásban foglalja össze az új árrendszer legfontosabb általános szabályait és ezek összefüggését a szerződéses viszonyokkal. Foglalkozik az árhatósági szervezettel és hatáskörrel, az új árrendszerrel, az árformákkal, a hatósági árakkal, a haszonkiosztásokkal, az árral és a minőséggel, az új árrendszer és a szerződések kapcsolataival, az árváltozás hatásával a szerződéses viszonyokra, az árszabályozó rendelkezésekkel, az árellenőrzéssel, a gazdasági bírsággal és egyéb szankciókkal, az árdrágítással. A mű függeléke a hatályos árszabályozó rendelkezések jegyzékét és a tárgymutatót tartalmazza.

Gvisianyi, D. M.

Szervezés és irányítás

(A polgári elméletek bírálata)

Gvisianyi moszkvai professzor elsőnek vállalkozott arra, hogy a polgári irányításelméletek összefoglaló, következetesen marxista elemzését elvégezze. Rendkívül gazdag tényanyag birtokában, a szervezés-, illetve szervezeteleméletek legkiemelkedőbb képviselőinek munkásságát feldolgozva tulajdonképpen ennek a tudományágnak a történetét írja meg. Csak igen indokolt esetben egészíti ki az amerikai irányításelmélet körképét kiemagasló európai tudósok ismertetésével (pl. Max Weberrel), hiszen eredeti célja szerint csak az Egyesült Államok managementjéről kíván beszélni.

Az irányítás és szervezés elméletének, illetve gyakorlatának története a klasszikus iskolával, Taylor rendszerével kezdődik. A szerző rávilágít a Taylor-rendszer tévedéseire és hiányosságaira. Ugyanesak alapos és rendszerezett ismereteket nyer az olvasó az irányítás és a szervezés empirikus iskolájáról, a „társadalmi rendszerek” iskolájáról, továbbá az irányítás elméletének „új” iskolájáról. Nyomon követhetjük az egyes iskolák közötti

ellentéteket, egyes problémák ellentétes pozíciókból történő megközelítését, egyes gondolatok továbbélését az újabban kialakult iskolák koncepciójában. A szerző dialektikus fejlődésében láttatja korunk társadalomtudományának ezt az igen fontos ágát.

Kronrod, J. A.

Az értéktörvény szerepe a szocialista gazdaságban

A szerző napjaink egyik fontos, bonyolult, mind az elmélet, mind a gyakorlat szempontjából lényeges közgazdasági kérdésével, az értéktörvény szocializmusbeli szerepével foglalkozik.

Megvizsgálja, hogyan hat az értéktörvény a kapitalizmusban és a szocialista gazdaságban. Ismerteti az ezzel kapcsolatos polgári nézeteket is, majd részletesen taglalja az értéktörvény és a jelenleg megvalósuló gazdasági reform összefüggéseit. Hangsúlyozza, hogy az anyagi, gazdasági érdek objektív viszony, melynek megvannak a maga törvényszerűségei, és ezekhez kell alkalmazkodnia az új gazdaságirányítási rendszernek. Ebből kiindulva vizsgálja az áru- és pénzviszonyok kapcsolatát a központi tervezéssel.

Elemzi az árak problémáját is a jelenlegi gazdálkodási rendszerben. Megállapítja, hogy az árképzés csak a munkaértékelméletből kiindulva oldható meg, nem pedig a határhaszonelmélet alapján. Mivel az értéktörvény a szocialista tervgazdálkodás körülményei között hat, ennek megfelelően kell az árképzésben is felhasználni.

Kitér napjaink egyik központi problémájára: a társadalmi szükségletek alakulásának törvényszerűségeire és fejlődésére. Rámutat a szükségletek objektív jellegére, és kutatja, hogyan kell fejleszteni a gazdaságot a szükségletek optimális kielégítése végett.

Kronrod tehát alapkérdéseket vizsgál és foglal össze, tudományosan magas színvonalon, de a közgazdaságtudományban kevésbé járatos olvasó számára is érthetően.

szerű
6-7

pítet
felúj
ben
erre

ból l
vény
újítá
lékot

lagál

gado

a ter

terv k
tetése
mányt
segít